

När vi dör blir vi goda

Attiosju procent av dem som föds levande kan räkna med att bli pensionärer. Därefter drömer vi alla om den s k livskurvans rektangulärisering: Att vi får leva friska ett tag till, för att sedan dö knall och fall en mörk dag i november när det är regnigt och disigt, när vi har ont överallt i kroppen och då det ändå inte går något bra på TV. Den kliniska verkligheten är naturligtvis en annan. Många av oss kommer dessvärre att avlida under segdragna plågor i stället för att plötsligt få falla ner när loppet är kört. Woody Allen uttryckte det ungefär så här: »I am not afraid of death, I just don't want to be around when it happens.«

Sedan är det dags för vårt eftermäle. »De mortuis nihil nisi bene« (= om de döda intet annat än gott), har gällt och gäller fortfarande. De stora dagstidningarnas nekrologer är patetiska uppvisningar i lovsånger till de dödas ära. Det måste finnas familjeredaktörer som excellerar i adjektiv som jordnära, väfnast, trofast, djurvän, mångkunnig och hängiven. Det finns nu ett informellt regelverk för hur nekrologer skall utformas, som efterlevande kan inhämta från redaktionerna. Dessa har dessvärre inneburit att det hela utmynnar i ganska trista och formella rapporter, liknande årsberättelsen från Statistiska centralbyrån: tid och plats, tid och plats. Några mera vidlyftiga levnadsbeskrivningar får vi tyvärr inte längre ta del av.

Den geniale matematikprofessorn Tom Lehrer från Harvard skrev några av de absolut häftigaste texterna till egen musik och framförde dem för jublande studenter i 1960-talets Harvard. Han framförde en spektakulär nekrolog i sångens form, där han avporträtterade Alma Mahler, som lyckats med konststycket att under sin livstid från sekelskiftet och framåt vara gift med tre av dåtidens mest prominenta centraleuropeiska kulturgestalter: Gustav Mahler, Franz Würfel och Walter Gropius. Hur många hon dessemellan hann med förtäljer inte historien. Refrängen lød: »Alma, tell us: all modern women are jealous ...« och fortsatte sedan med en beskrivning hur hon hade erövrat dessa storer. Alma Mahler blev 85 år gammal och dog 1964.

I brittiska läkartidningar har man alltid haft ett intresse för nekrologer, som kallas för obituaries [1]. De är ofta mycket mera personligt skrivna, och av en enskild författare som kände den avlidne väl. Många av dessa storer från den moderna medicinens utveckling hade verkligen dramatiska levnadsöden under en epok när imperiet fortfarande bestod och många läkare hade en multi-kontinental klinisk bakgrund. Idag håller vi alla på att bli mer slätstrukna.

När de levande avporträtteras i tidningarna på sina bemarkelsedagar, så uppger de alltid som fritidsintressen att de sysslar med familjen, skidåkning, segling, golf, fjällvandring och trädgården. När motsvarande intressen sedan återges hos avlidna har aktiviteterna krympt, och det är mest samlande (frimärken, modell-

båtar, grafik), resor, trädgård, fågelskådning och husdjur, som utmärker den avlidnes fritidsintressen.

I svenska dödsannonser finns allsköns tillåtna symboler utöver korset, blomkvasten eller pippifågeln. Fotografier börjar komma, sannolikt genom invandrapåverkan. Men att någon vill annonseras som död under ett dragspel, en racerbil eller en AIK-logga är svårt att förstå. I Norge gäller strikt bara sex alternativa symboler i dödsannonser.

Läkartidningen har i motsats till sina engelska kolleger faktiskt aldrig intresserat sig för dödsrunor, bara namn och ålder. Detta är obegripligt, eftersom man ändå får anta att runan har ett betydande läsvärde. Många läkare läser allmänna dödsannonser som en del av produktkontrollen och skulle samtidigt säkert vara intresserade av att läsa om sina avlidna kolleger. Det kan ju inte vara en biologisk orimlighet att äldre läkare går hädan, medan det samtidigt naturligtvis är djupt tragiskt när yngre läkare avlider i förtid och kanske ännu värre som en följd av yrkets påfrestningar. För att förhindra misstankar om eventuellt suicid när yngre hastigt dör har man nu öppet börja skriva att vederbörande hastigt avlidit i kampen mot sin cancer eller i en olyckshändelse, för annars kommer det att spekuleras.

När kända medicinare avlider utbryter någon form av inofficiellt race för att skriva nekrologen. Medan det alltså finns ett regelverk som dagstidningar tillämpar för hur nekrologen skall vara utformad, finns det inga bestämmelser för hur författarlistan till en höjdarnekrolog skall vara utformad. Det tycks föresväva många kolleger att det är fint att vara medförfattare till en nekrolog över en välkänd kollega. Man anar att det har pågått hetsiga debatter om hur många medprofessorer, rektorer, dekaner m m som får sätta sitt namn under nekrologen över någon av våra avlidna toppkolleger. Ibland kommer fler nekrologer parallellt. Den gamla tumregeln att en vetenskaplig klinisk artikel inte bör innehålla fler författarnamn än patienter gäller uppenbarligen inte dödsrunor!

För många år sedan upprördes en engelsk läkare av det faktum att det förekom bristande exakthet i dödsrunor. Det har naturligtvis inte funnits möjligheter för nekrologeförfattaren att ha kunskap om alla detal-

**KARL XII:S
LIKFÄRD**
målning av
Gustaf
Cederström,
1878.

Foto: Nationalmuseum,
Stockholm

jer i den avlidnes liv. A L Cochrane kom då på den briljanta idén att själv skriva sin dödsruna och fick den publicerad i BMJ, så att den som någon gång senare skulle vilja utnyttja materialet kunde vara bergsäker på att fakta var korrekta [2]. Jag tyckte själv idén var strålande, skrev omedelbart min egen dödsruna och tillställde den Läkartidningen som ett sätt att hålla debatten ifrån Cochranes artikel gående. Kallsinnet på Läkartidningens redaktion var påtagligt – detta ville man inte föra in i tidningen!

Jag gav mig inte. På den tiden publicerade Glaxo en påkostad och elegant tidskrift, som skickades ut till läkare, med den fyndiga titeln q.s = Quantum Satis – en konventionell blandning av medicinsk fortbildning, kulturhistoria och gastronomi. Dåvarande chefredaktören tog omedelbart min nekrolog, och jag av-

STEPHAN RÖSSNER

porträtterades i svart vid S:t Botvids kyrkogård, bisarrt nära slalombacken vid Fittja en riktigt kulen novemberdag, när det verkligen kändes som om döden lurade bakom svängen [3]. Många hörde av sig, en del uppfattade tilltaget som provokativt och bisarrt, vilket onekligen var meningen. Andra insåg att vi faktiskt måste ta problematiken på allvar och att det är möjligt att skämta – även om döden [4].

Stephan Rössner

professor, Karolinska Universitetssjukhuset Huddinge

LÄS MER Referenslista <http://ltarkiv.lakartidningen.se>

Citatet

Herbert Olivecrona:
»Min svett är steril«

Olivecrona var svensk neurokirurgis grand old man och skapade en helt ny modern specialitet. Han var professor vid Karolinska institutet 1935–1960. Olivecrona var magnifik i sin framtoning och totalt beslutsam i utvecklingen av den nya kirurgin – även om operationsresultaten i början var katastrofalt dåliga. Fallen var också många gånger desolata.

Sin utbildning fick han i Uppsala och på Karolinska institutet. Han var patolog några år och kom 1919 som kirurgassistent till Leipzig. Därefter blev det bara kirurgi och från 1930 enbart neurokirurgi.

Att neurokirurgin kunde blomstra på Serafimerlasaret under 1930-talet berodde bl a på att Olivecrona hade etablerat ett fruktbart samarbete med radiologen Erik Lysholm. Genom förbättrad diagnostik kunde djupt liggande hjärntumörer lokaliseras och opereras. Ventrikulografin utvecklades under denna epok. I början av 1930-talet var Olivecrona den enda neurokirurgen i Stockholm med intresse för hjärntumörer, vilket innebar möjlighet att få erfarenhet från ett stort antal ingrepp. Gradvis utvecklades Serafenkliniken till ett Mecka för neurokirurger. Många av de internationella storheterna fick sin utbildning där. Herbert Olivecrona umgicks med de riktigt stora och hade bl a inbjudits att tillbringa en tid med Harvey Cushing i USA.

Medicinhistoriskt intressant är att Olivecrona och Gösta Forsell, svensk radiologis fader på 1930-talet hängdes ut av nazister för att de var gifta med judinnor, och därför att Olivecrona hade flera judiska läkare i sin stab.

Under åren utvecklade gruppen även kunskaper för att neurokirurgiskt åtgärda fokal epilepsi. Efter en inbjudan från Egypten 1960 arbetade Olivecrona i Kairo med sin operationsgrupp inklusive anestesiológ ett helt år i flera omgångar. Långt efter sin pension kunde han komma upp från golfen i Falsterbo

HJÄRNKIRURGEN OCH PROFESSORN

Herbert Olivecrona (1891–1980) med tacksamma anhöriga.

Foto: Lennart Nilsson, Scanpix Sweden

HERBERT OLIVECRONA gör sig klar för en bandymatch mot Sportjournalisterna.

Foto: Oskar Norberg, Scanpix Sweden

för att operera arabiska prinsar med avancerade hjärntumörer, som flögs in till Sophiahemmet, där oroliga arabiska kvinnor föll på knä och kysste honom på hand.

Vresig men högkompetent – citatet hänför sig till ett tillfälle när Olivecrona under en knepig operation började få svett droppar i pannan, vilka hotade att falla ner i operationssåret som han stod böjd över. Operationsköterskan försökte torka honom men blev bryskt avsnäst med just den kommentaren.

Från Serafen, där Olivecrona opererade, kom flera historier. Vid ett tillfälle skulle patienten opereras i framstupa läge, varför anestesiológén sattes på golvet att administrera eter under alla gröna dukar. Patienten sov inget vidare, men efter en stund fick man leta fram den utslagne underläkaren, som blivit medvetlös av de tunga etergaserna på golvet.

Okänt för många är att Olivecrona faktiskt innehade tre SM-guld i bandy, när han spelade för IFK Uppsala. Han beskrevs då som »snabb och skicklig yttre med löd i klubban«.

Stephan Rössner

professor,

Karolinska Universitetssjukhuset Huddinge